

УДК 37.012

ПРОЦЕС РЕФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ НА ТЕРИТОРІЇ ВЕРХНЬОЇ КАНАДИ У 1840–70-Х РР.

Гук Л.І., к. пед. н.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті розглянуто процес реформування навчальних програм у 40–70-х рр. XIX ст. на території Верхньої Канади. Охарактеризовано навчальні програми та підручники, які використовувались у навчально-виховному процесі до 40-х рр. XIX ст., та досліджено реформи, що сприяли процесу уніфікації навчальних матеріалів.

Ключові слова: Канада, навчальна програма, навчальні матеріали, система державної освіти.

В статье рассматривается процесс реформирования учебных программ в 40–70-х гг. XIX в. на территории Верхней Канады. Охарактеризованы учебные программы и материалы, которые использовались в учебно-воспитательном процессе до 40-х гг. XIX в., а также исследованы реформы, которые содействовали процессу унификации учебных материалов.

Ключевые слова: Канада, учебная программа, учебные материалы, система государственного образования.

Huk L.I. THE PROCESS OF REFORMING CURRICULUM OF SECONDARY SCHOOLS IN UPPER CANADA IN 1840'S AND 70'S

The article deals with the reforms that have been taking place in Upper Canada curricula in 40-70-ies of the 19th. The author studies educational materials that have been used in teaching process before 40-ies of the 19th c. and investigates reforms that have resulted in the uniformity of textbooks.

Key words: Canada, curriculum, teaching materials, public education system.

Постановка проблеми. Зміст освіти для всіх типів навчальних закладів відображений у навчальних планах, програмах, підручниках та навчальних посібниках. Як відомо, навчальний підручник відображає навчальну програму і є важливим інструментом не тільки відображення змісту і методів освіти, але й формування особистості учня, його поглядів, мислення та світогляду загалом.

Успішна діяльність системи шкільної освіти будь-якої з країн світу значно залежить від навчальних матеріалів, на яких побудований навчальний процес. Те, що закладено в підручниках, формує й спрямовує майбутнє покоління нації, виховує її громадян. Дослідження питання реформування навчальних підручників на території Канади у 40–70-х рр. XIX ст. представляє особливий інтерес, оскільки саме в цей час зароджувалась канадська нація, а країна знаходилась на стадії державотворення. Територія Верхньої Канади (сучасна провінція Онтаріо) на середину XIX ст. була однією з найвисокорозвинутіших провінцій країни того часу, в провінції вже існували соціальні інфраструктури, були освоєні землі, прокладені дороги. Саме в цей час активно розвивалась система освіти провінції.

Враховуючи те, що підручник стає не просто одним із засобів навчання, а важливим чинником удосконалення освіти й

формування особистості, реформування навчальних програм та створення та видання підручників цього періоду заслуговує на увагу та детальне вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти проблеми вивчення історичної ретроспективи розвитку системи освіти Канади досліджуються в роботах З. Магдач [3] (історія розвитку управління системою шкільної освіти), Н. Мукан [4] (професійний розвиток канадських педагогів), Л. Карпинської [2] (історія розвитку системи професійної освіти) та інших вітчизняних науковців. Питання реформування навчальних програм у Канаді досліджувались у працях Е. Прентіс, С. Х'юстон [9], Н. Бервоша [6], Дж. Олтхауза [5] та інших дослідників. Однак комплексного дослідження змістового компоненту навчальних програм та їх реформування на території Канади упродовж 40–70-х рр. XIX ст. проведено ще не було.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити реформування навчальних програм та навчальних матеріалів, що використовувались на території Верхньої Канади впродовж 1840–70-х рр. Відповідно до мети, нами було поставлено такі завдання: дослідити змістове наповнення навчально-виховного процесу на початку XIX ст., з'ясувати походження навчальних матеріалів, що використовувались у навчальному

процесі впродовж досліджуваного періоду, та розглянути їхні основні особливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку XIX ст. на території Верхньої Канади основні кошти за функціонування загальних шкіл сплачувались батьками, учні яких відвідували школи, а навчальні заклади відкривались та закривались за бажанням батьків, тому в основному батьки вирішували, хто буде навчати їхніх дітей, а також обирали навчальну програму, яку, на їхню думку, повинні вивчати діти [7]. За таких умов не могло існувати ані навчальної програми на рівні провінції, ані уніфікованих підручників, згідно з якими проводилось навчання. У більшості випадків діти приносили до школи книжку, яку вони могли дістати. Це, як правило, була книга, якою вже користувався хтось із сім'ї.

Відомо, що на початку XIX ст. у школах району Норфолк на території сучасної провінції Онтаріо викладалось лише п'ять предметів (читання, письмо, арифметика, граматики та елементарна географія), а у навчальному процесі використовувалось 23 різних підручники [10]. Дослідники історико-компаративної проблематики системи шкільної освіти Канади вважають, що ця тенденція була характерною для усієї Канади в цілому. Використання у навчальному процесі одночасно різних книг становило не лише труднощі для педагога, але й перешкоджало ефективному навчальному процесу, нагромадженню знань учнів.

Зміст освіти на американському континенті на початок XIX ст. базувався на основі філософії освітнього трактату Платона «Республіка». Адаптування теорії Платона в педагогічній практиці призвело до розвитку певної системи навчання, в якій імітація була покладена в основу розумового розвитку, а отже, і мислення. Передбачалося, що розумовий та духовний розвиток людини відбувається шляхом отримання доступу до найкращих літературних творів світу. У зв'язку з цим основними книгами в навчальних програмах були Біблія та твори грецьких та римських класиків, а згодом – і найвідоміші твори сучасності англійських та американських авторів. Навчальна програма у старших класах мало чим відрізнялася від програми початкових класів стосовно її змістовного наповнення. На практиці в різних класах вивчалися ті ж самі літературні твори, єдина різниця полягала в тому, що з кожним роком навчання учні все детальніше розбирали граматичні чи стилістичні особливості текстів, а також їхні моральні цінності. Особливо це стосувалось Біблії. Якщо в початкових класах учні вчилися читати уривки зі Святого Письма та перепису

сувати тексти, то в подальшому навчанні вони вивчали їх на пам'ять. Час, відведений для індивідуального читання текстів, був обмежений, тому учні, як правило, читали тексти хором і вголос, зберігаючи однаковий темп читання. Метою навчання читання було не лише вміти декодувати певний набір букв, але й розвинути в дитини ораторські навички – виразність та чіткість мовлення, виробити правильну вимову, дикцію. Для навчання правопису обирались поетичні та біблійні слова і літературна термінологія [10].

У сучасній педагогіці підручник визначається як книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до мети навчання, визначеної програмою і вимогами дидактики. Згідно з вимогами сучасної педагогіки, підручник повинен забезпечувати науковість змісту навчального матеріалу, точність, простоту і доступність викладу, чіткість у формулюванні визначень правил, законів, ідей. Підручник повинен також мати чітко розподілений навчальний матеріал за розділами і параграфами, містити ілюстрації, схеми, малюнки, виділення шрифтом важливого матеріалу [1].

Підручники початку XIX ст., які використовувались у навчальному процесі в загальних школах Верхньої Канади, були далекими від відповідності до вимог сучасності. Лише з приходом Е. Раерсона на посаду управителя освіти провінції зміст освітньої програми став відображатись у навчальних програмах та уніфікованих підручниках, затверджених для використання в загальних школах на рівні провінції.

Однак до кінця 30-х рр. XIX ст. більшість канадських політиків та освітян зайняли антиамериканську позицію. Вважалося, що американські підручники пропагували республіканські інтереси і не повинні були використовуватись у навчальному процесі країни, яка знаходилась під владою британської корони. Це загрожувало політичному устрою країни. У статистичній доповіді про систему освіти Верхньої Канади 1836 р. згадується, що в більшості загальних шкіл провінції «<...> ви побачите <...> книги для [уроків] читання, які описують американську націю як вільну та найщасливішу націю на землі; в них наголошується на перевазі їхніх законів та інституцій над усіма іншими у цілому світі; <...> та американські підручники з правопису, словники та граматики, які навчають [учнів] антибританському діалекту [англійської мови], незважаючи на той факт, що вони живуть у Провінції, яка знаходиться в підпорядкуванні Британської корони» [9, с. 20].

Різноманітність навчальних матеріалів утруднювала не лише розподіл учнів на класи, які в різних школах вивчали різний матеріал, але й забиравала багато часу і перешкоджала ефективній праці вчителя. «У провінціях Британської Америки давно назріла необхідність в уніфікації навчальних підручників для навчання дітей. Книги, що використовувались, були гетерогенного характеру. Багато з них були непоганими підручниками, якщо розглядати їх окремо, але як складові загальної системи шкільної освіти вони були сумнівними <...> Як наслідок, праця вчителя значно збільшувалась, у той час як успішність учнів відповідно знижувалась» [8, с. 276]. Складною була і фінансова ситуація. Видавництва постійно друкували велику кількість підручників, щоб мати в наявності асортимент для задоволення потреб широкої маси дітей у цілій провінції. Щоб запобігти втратам, видавництва постійно підвищували ціни на ті підручники, які користувались попитом у населення.

Освітня система потребувала реформи, яка б сприяла уніфікації навчальних програм та передала обрання навчальних підручників центральному органу управління освітою провінції. Цим органом стала Рада загальної освіти провінції, яка підпорядковувалась головному управителю освіти. Законом визначалось, що головний управитель освіти провінції уповноважений: «<...> припиняти використання непридатних та недоречних навчальних підручників у школах чи бібліотеках та застосувати всі юридичні міри щодо забезпечення і рекомендації використання у школах уніфікованих підручників, затверджених Радою загальної освіти» [10, с. 37].

З 1847 р. усі зарубіжні, а саме американські, підручники були заборонені для використання в школах Канади. Єдиними винятками стали «Нова географія» С. Морса та «Грамматика англійської мови» С. Кірксама. Постало питання запровадження нових підручників. Ними стали підручники з Ірландії. Це були перші підручники, уніфіковані та затверджені для використання на території всієї англійської Канади.

Необхідно зазначити, що спочатку ірландські навчальні підручники не були обов'язковими для використання в школах. Рада освіти провінції рекомендувала їх для застосування в навчальному процесі. Таким чином, Е. Раерсон обрав тактику «змусити шкільні ради уникати використання інших, неірландських підручників, швидше, ніж забороняти їх». У результаті такої політики до кінця 1846 р. майже половина шкіл Верхньої Канади, а саме 1317 із 2727, ста-

ли використовувати в навчальному процесі ірландські підручники [9].

Ірландські підручники на початок XIX ст. мали декілька суттєвих переваг над навчальними матеріалами інших європейських країн. По-перше, вони були англійськими й ефективно застосовувались у системі освіти Ірландії та Великої Британії. По-друге, вони були недорогими. З метою поширення власних підручників ірландські комісionери національної освіти (англ. Irish Commissioners of National Education) розробили спеціальну маркетингову стратегію. Підтримуючи відносно низькі ціни на підручники, вони отримували прибутки від великої кількості виготовленого та розповсюдженого матеріалу, тобто підвищували ефективність від росту масштабів виробництва. Окрім цього, ірландські комісionери сприяли експорту підручників, встановлюючи для іноземних клієнтів майже такі самі ціни, як і на внутрішньому ринку, та передаючи права на передрук книг незалежним іноземним агентствам. У результаті політики, спрямованої на поширення книг, у 50-х рр. XIX ст. комісionери експортували приблизно таку ж саму кількість підручників, яку вони видавали для внутрішніх потреб системи освіти країни [9].

Окрім інших переваг, ірландські підручники мали суттєву на той час перевагу. Традиційні підручники, що використовувались у школах наприкінці XVIII – початку XIX ст., містили матеріал, не пов'язаний між собою в тематичному плані. Наприклад, найпоширеніший підручник Л. Мюррея «Англійський рідер», який наприкінці XVIII – початку XIX ст. мав найбільші тиражі видань в Англії, США та Верхній Канаді, фактично представляв собою антологію літератури. Кожен розділ підручника був присвячений певному виду оповідань. Тут були розповіді загального, дидактичного, аргументативного характеру, діалоги, промови тощо. Л. Мюррей зібрав у підручнику одні з найкращих літературних творів свого часу, що мали морально-виховний зміст, однак вони не були підібрані з урахуванням віку дітей, що навчались у школі. Натомість ірландські читанки були організовані як серія підручників, тематично поєднаних між собою. Кожен з них був складений на основі матеріалу попереднього, був важчий за нього та містив більший об'єм інформації. Це були підручники, укладені згідно з вимогами педагогіки. В ірландських підручниках був вкладений широкий спектр навчального матеріалу. Зі слів самого головного управителя освіти провінції: «<...> у п'ятій та шостій книгах найважливіші предмети, такі як фізична географія, геологія, політична еко-

номія, історія і хронологія, фізіологія рослин та тварин, фізика, включаючи основи механіки, астрономії, гідростатики, оптики, електрики та хімії, викладені в науковій формі та адаптовані до повсякденного життя – і це все наповнене додатковою інформацією з різних джерел, щоб задовольнити уяву, покращити знання та підняти й зміцнити моральну сторону учнів» [9, с. 240].

Ірландські підручники були обрані Е. Раерсоном завдяки ще одній своїй особливості. Вони мали релігійне спрямування, тобто навчали дітей основам християнської етики й моралі, однак не проповідували конкретну релігійну конфесію. В Ірландії вони навмисне були укладені таким чином, щоб ними могли користуватись як діти римо-католиків, так і протестантів. «В уроках, з яких складаються підручники, немає нічого сектантського; тому вони отримали визнання найрізноманітніших класів суспільства, які дотримуються різних, часто навіть зовсім протилежних [релігійних] конфесій» [8, с. 276].

Ірландські рідери були основними навчальними матеріалами загальних шкіл англомовної Канади, вони навчали читання, письму, граматиці та давали широкий обсяг загальних знань із різноманітних предметів, однак вони не були єдиними підручниками, які використовувались у канадських школах. Політика Ради загальної освіти провінції значно знизила відсоток використання інших, неірландських підручників, але до кінця 40-х рр. іноземні книги знаходились в обігу. Одним із найпопулярніших підручників неірландського видавництва був підручник з арифметики Ф. Уокінгейма під назвою «Асистент вчителя».

Висновки з проведеного дослідження. Отже, в ході історико-педагогічного дослідження було виявлено, що на початку XIX ст. на території Канади уніфікованих навчальних програм не існувало, а у навчально-виховному процесі використовувались різноманітні підручники, переважно американського походження. У результаті низки освітніх реформ до початку 70-х рр. XIX ст. навчальні програми загальноосвітніх шкіл були уніфіковані, а в навчальному проце-

сі почали використовуватись підручники, рекомендовані найвищим органом управління освітою – Радою загальної освіти. Встановлено, що американські підручники були еліміновані із системи шкільної освіти Канади як такі, що пропагували республіканські інтереси. Натомість основна частина затверджених навчальних матеріалів була ірландського походження, оскільки вони були не лише укладені у відповідності до вимог педагогіки, але й своїм змістовим наповненням відповідали вірності британської корони та навчали основам християнської моралі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волкова Н. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». 2003. 616 с.
2. Карпинська Л. Формування професійної майстерності майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти Канади: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Одеса, 2005. 221 с.
3. Магдач З.Т., Мукан Н.В. Історична ретроспектива розвитку шкільної освіти Канади. Наукові записки: збірник наукових статей: Серія «Педагогічні та історичні науки»; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; укл.: Л.Л. Макаренко. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. Вип. 84. С. 155–161.
4. Мукан Н.В. Система професійної підготовки майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл в університетах Канади. дис. ... на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ, 2006. 322 с.
5. Althouse J. The Ontario Teacher, a historical account of progress 1800–1910. Ontario Teachers' Federation. 1967. 184 p.
6. Burwash N. The Makers of Canada. Egerton Ryerson. Toronto: Morang & Co Limited, 1906. 303 p.
7. Gidney R. Beauracracy vs Community: the origins of Beauraucratic Procedure in Upper Canadian School System. Historical essays on Upper Canada. New Perspectives; ed. by J.K. Johnson, B.C. Wilson. Ottawa: Carleton University Press. 1991. P. 269–399.
8. Hodgins G. Documentary History of Education in Upper Canada 1781–1876. Toronto. Warwick Bro's & Rutter Printers. 1899. Vol. 6. 390 p.
9. Houston S., Prentice A. Schooling and Scholars in Nineteenth-Century Ontario. University of Toronto Press. 1988. 418 p.
10. Literacy, Society and Schooling: a reader / ed. by De Castell S., Luke A., K. Egan. Cambridge University Press. 1986. 341 p.